

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

різкості й категоричності; уважно й чемно слухати співрозмовника. Варто добирати тексти з дитячої української художньої і публіцистичної літератури, у яких йдеться про спілкування, культуру спілкування, норми мовленнєвого етикету, правила поведінки в певних ситуаціях спілкування, які пропонувались учням на деяких уроках з розвитку вмінь аудіювання й читання з метою ознайомлення їх з теоретичним матеріалом щодо правил вербальної і невербальної поведінки під час спілкування, мовленнєвого етикету.

Важливим у формуванні культури спілкування старшокласників є використання роботи з аналізу різних ситуацій спілкування, оцінювання стратегій і тактик свого співрозмовника, аналізу й самоаналізу щодо мовного оформлення процесу спілкування, варіювання мовного матеріалу відповідно до жанру мовлення, теми спілкування та адресата.

Отже, проведена на уроках української мови і літератури робота з розвитку культури спілкування сприяє духовному збагаченню школярів.

Таким чином, матеріал, окреслений у статті, дає можливість зробити висновок про те, що культура спілкування не має меж і кордонів, вона сприяє духовному розвитку особистості, через освіту і самоосвіту сприяє підвищенню загального рівня культури особистості, її самопізнанню, самореалізації та самовдосконаленню. У навчальному процесі уроки української мови і літератури створюють умови для розвитку культури спілкування, завдяки якій дитина стає духовно багатшою.

Література:

1. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – К. : Ленвіт, 2000. – 384 с.
2. Подлевська Н. В. Формування вмінь культури спілкування у видах мовленнєвої діяльності / Неля Володимирівна Подлевська // Українська мова і література у школі. – 2007. – № 2. – С. 2–5.
3. Подлевська Н. В. Формування культури спілкування – одна із важливих проблем навчання мови / Неля Володимирівна Подлевська // Українська мова і література у школі. – 2004. – № 3. – С. 18–20.
4. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування : Навчальний посібник. – К. : Знання, 2006. – 291 с.

*Гусєва С. В.**

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІКИ ЧИТАННЯ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

у статті висвітлюється використання ігрових методів для вдосконалення техніки читання учнів молодших класів.

Навчити дитину вчитися – завдання кожного вчителя початкової школи. Не менш відповідальна робота – прищепити

* © Гусєва С. В.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

любов до учнівської праці, навчити одержувати від неї задоволення, радість, щоб кожна дитина довідувалась про щось нове, ставала дорослішою, розумнішою, духовно багатшою.

Навчитись умінню читати – головне завдання учнів початкової школи. Чим раніше дитина оволодіє технікою читання, тим легше їй вивчати всі інші предмети, передбачені програмою. Видатний український педагог В. О. Сухомлинський писав: «Чим більше учень читає, тим ясніше стають його думки, тим активніше його розумові сили» [4]. Без високої культури читання, наголошував В. О. Сухомлинський, немає ні школи, ні справжньої розумової праці. Читання є основою опанування всіх наук, розвитку людського інтелекту. У цьому складному процесі беруть участь зір, мислення, мовлення, сприйняття, пам'ять, уява, слухові та звукові аналізатори. Дітям непросто поєднувати водночас зорове сприйняття букв і вимову звуків, слів, речень, усвідомлювати прочитане, визначати ставлення до нього. Не володіючи технікою читання, дитина втрачає до нього інтерес, погано розуміє і засвоює зміст, швидко стомлюється, тому розвиток техніки цього вміння та розуміння прочитаного – слів, словосполучень, речень – взаємопов'язані і мають здійснюватися одночасно.

Адже відомо, що неможливо добитись грамотного письма, якщо дитина не навчилася плавно читати і розуміти прочитане, немислимо навчитись розв'язувати задачі, оскільки за умови поганого читання їх тексту губляться логічні математичні залежності між величинами. Це стосується й вивчення інших предметів. Читати зі швидкістю дорослого учневі особливо необхідно тоді, коли він закінчує початкову школу і переходить у середні класи. Той навчальний мінімум, яким має оволодіти учень з історії, біології, літератури та інших предметів в цих класах, вимагає, щоб діти добре уміли читати не лише вголос, але й про себе, в темпі хоча б розмовної мови. Інакше виконання домашнього завдання через недосконалість техніки читання займатиме декілька годин, стане важким тягарем для учня, викличе негативні емоції, що може призвести до зворотного, негативного результату.

Навчальний предмет «Читання» багатофункціональний. У процесі його вивчення здійснюється мовленнєвий, морально-естетичний, літературний, інтелектуальний розвиток школярів, виховується дитяча особистість.

Уміння і навички, що формуються на уроках читання, мають загальнонавчальний характер, є засобом вивчення практично всіх навчальних предметів, сприяють саморозвитку і самовираженню особистості дитини. Треба звернути увагу, що основою структурування програми є змістові лінії Державного стандарту з читання, серед яких формування й розвиток навички читання. Протягом навчання в початковій школі школярі оволодівають повноцінною навичкою читання, яка характеризується злиттям технічної і смислової її сторін. Техніка читання

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

охоплює такі компоненти, як спосіб читання, правильність, виразність, темп. Кожний з них окремо і в сукупності підпорядкований найголовнішій стороні читання, тобто розумінню тексту.

Треба пам'ятати, що якості читання взаємопов'язані і взаємозумовлені. Удосконалення однієї з них веде до поліпшення іншої. Недоліки якоїсь з ознак читання впливають на якісну характеристику іншої риси вміння читати.

Проблема формування повноцінних якостей читання учнів початкової школи привертає увагу багатьох дослідників.

І. Т. Федоренко розробив систему вправ для вдосконалення навички читання школярів, використовуючи яку, учитель зможе навчити дітей швидко читати. Слід зазначити, що при цьому швидкість читання вголос і мовчки в молодших школярів значно перевищують програмові норми [3].

Оптимальний темп читання – це темп розмовної мови, який складає 120-150 слів за хвилину, адже саме в цьому темпі досягається краще розуміння тексту учнями. При швидкості до 120 слів за хвилину розуміння тексту погіршується настільки, що інколи необхідно повертатися до початку тексту, перечитувати його двічі, тричі. Діапазон оптимального читання в межах 120-150 слів за хвилину – це той діапазон, до якого протягом століть пристосувалось мислення людини, її артикуляційний апарат. Доведено, що учень, який не оволодів необхідним темпом читання, – потенційний невстигаючий, бо він просто фізично не може виконати домашнє завдання (є дані: у 5-му класі домашнє завдання в середньому на день складає приблизно 8 сторінок підручника, або 650 слів; якщо учень читає менше, ніж 120 слів за хвилину, він не справляється з домашнім завданням). Швидко читають ті учні, які читають багато. У процесі читання вдосконалюється оперативна пам'ять і стійкість уваги. Від цих двох показників залежить розумова працездатність.

Перед тим як починати вчити дитину читати, необхідно, щоб у неї з'явився до цього хоч якийсь інтерес. Без наявності такого інтересу навчання або не вдасться, або стане для малюка справжньою мукою. Психологи кажуть: потрібно сформувати мотивацію для читання. Слід прагнути до того, щоб у дитини були сформовані такі п'ять мотивів:

1. *Пізнавальний мотив* – бажання навчитися читати для того, щоб дізнатися багато нового і цікавого.

2. *Перспективний мотив* – прагнення навчитися читати для того, щоб було легко і цікаво вчитися в школі.

3. *Мотив особистісного росту* – бажання навчитися читати, щоб стати таким, як дорослі.

4. *Діяльнісний мотив* – бажання навчитися читати, щоб потім можна було пограти в ті ігри, де потрібно читати якісь слова, придумувати різні захоплюючі історії.

5. *Мотив спілкування з ровесниками* – прагнення навчити-

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

читати для того, щоб розповідати про прочитане своїм друзям та знайомим.

Коли ви бачите, що в малюка добре сформовані хоча б деякі з наведених вище мотивів, можете сміливо починати вчити його читати.

Навчити дітей 5-6 років найефективніше під час гри, з використанням незвичних, веселих вправ. Включаючись у гру, малюк не помічає, як у нього формується цілий ряд дуже важливих операцій, які лежать в основі читання. Оволодівши ними, дитина непомітно для себе, легко і швидко навчається читати.

Поряд з цим, дорослий, який збирається вчити малюка читати, повинен чітко уявляти собі, що робити це слід за суворо визначеною послідовністю. Наведемо основні етапи навчання:

Перший етап – навчити дитину робити звуковий аналіз слів, які вона вимвляє.

Другий етап – це знайомство з літерами.

Третій етап – виділення складів у словах і читання складів.

Четвертий етап спрямований на те, щоб навчити дітей читати слова різної довжини, а також закріпити цей навик.

З цього моменту фактично починається період удосконалення навичок читання, який триває зазвичай багато років. Тексти, які будуть запропоновані дітям для самостійного читання, повинні мати достатньо легкий шрифт.

Пропонуємо правила формування оптимальної швидкості читання:

1. Шумове читання – це коли учні класу читають одночасно впівголоса.
2. Щоурочні п'ятихвилинки читання.
3. Читання перед сном.
4. Вечірнє читання в кругу сім'ї.

На уроках читання необхідно використовувати такі види роботи:

Розчитування:

За таблицею складів діти читають прямі, зворотні склади.

Плутанка:

З таблиці читають букви, стежачи очима за лінією, яка з'єднує їх.

Проказування скоромовок:

Ворона проворонила вороненя.

Вправи на розвиток уваги, швидкості читання:

Учитель читає речення, навмисне замінивши слово чи вираз. Діти його відшукують і читають правильно.

Читання слів на картках-блискавках:

Вчитель показує картки з написаними на них словами в швидкому темпі.

Складання міркування:

На дошці написаний початок, діти продовжують:

«Я люблю своє місто, бо воно...», «Учні вчаться в школі для того, щоб...».

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Читання прямих і зворотних складів надрукованих на дошці.

Читання «Дощиком»:

Діти читають текст вголос всім класом.

На уроках читання рекомендується використовувати такі ігри:

Гра «Формула-1» або «Гонщики»

Спочатку діти читають текст 1 хвилину, роблять простим олівцем помітку, це у них «Формула-1». Знову починають читати спочатку і намагаються обігнати помітку («Формула-1»). Якщо обігнали, знову ставиться помітка («Формула-2») і т. д.

Гра «Ми – друзі»

Робота в парах. Кожен учень читає по реченню.

Гра «Буксир»

Спочатку читає вчитель, діти наздоганяють, потім сильніший учень читає і веде своїх однокласників, а вони наздоганяють.

Гра «Водолази»

Дітям відводиться в тексті певний абзац, вони читають його на одному подиху.

Гра «Небо–земля»

За командою «Небо!» раптово припинити читати і помітити очима те місце, де застала команда вчителя, а очі підняти догори (відірвати від тексту). За командою «Земля!» продовжувати читати від поміченого місця.

Гра «Заплющ очі»

Учень читає вголос текст. Раптом вчитель дає команду заплющити очі. Учень із заплющеними очима промовляє ті слова, які він встиг побачити далі в рядку на той момент, коли пролунала команда.

Гра «Зіпсоване радіо»

Всі учні одночасно читають текст. Через деякий час подається команда «Стоп!». Кожен учень читає те слово, на якому він зупинився. Інколи виходить цікавий текст.

Гра «Дочитай далі»

Учитель читає слово із вірша, а школярі, відшукавши його, дочитують далі.

Гра «Дощик»

Учитель промовляє речення, а діти читають відповідним голосом;

Учитель.

Учні.

Дощик капає

– читають тихо

Дощик сильніший

– читають голосніше

Злива

– читають голосно

Дощик слабший

– читають тихіше

Дощик крапає

– читають зовсім тихо

Дощик перестає

– припиняють читання

Гра «Ланцюжок»

Кожен учень читає по 1 реченню, а решта повинна уважно

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

стежити за читцем, якщо не може продовжити читання, то «ланцюжок» вважається перерваним. Перемагає та команда, учасники якої ні разу не «перервуть ланцюжок».

Гра «Подай руку товаришу»

Читання від слів.. до слів...

Гра «А ми удвох»

Читання парами.

Гра «Хвиля»

Читання на швидкість, перший читає повільніше, а потім зростає швидкість.

Гра «Незнайко»

Читає вчитель і «допускає» помилки, учні плещуть в долоні на помилку.

Гра «Бджілка»

Учитель називає слово, а учні – речення, у якому це слово є.

Гра «Вовк і заєць»

Першим читає речення «заєць», середній чи слабший учень, другим «вовк» вступає, коли «заєць» прочитав одне чи півтора речення. Гра припиняється, коли обидва читають одне й те саме.

«Словесний аукціон»

Із літер поданого слова побудувати всі можливі. Переможець – у кого найдовше слово [1].

Завдяки використанню цих технологій техніка читання дітей поступово збільшується.

Удосконалення техніки читання відбувається не тільки на уроках читання, але й на уроках української мови, природознавства, математики. Наприклад, гра «Прочитай загадку» сприяє не лише вдосконаленню техніки читання, але й розвиває увагу. Гра «Слово-лабіринт» допомагає одночасно тренувати в дитини такі вміння: 1) зберігати в пам'яті букви, які просторово віддалені одна від одної, 2) синтезувати прочитані букви в одне слово, зрозуміле для дитини за змістом.

Від того моменту, як дитина вивчивла абетку і до того моменту, як вона навчиться швидко читати, пройде не мало часу, і важливо не поспішати. Не всі діти однаково охоче навчаються читання, не всіх однаково цікавить література. Важливо бути терплячими батьками і вибирати ті книги, які дійсно цікаві малюкові. Якщо у вас вийде сформувати початковий інтерес і не відлякати дитину на самому початку, то, швидше за все, вона швидко й із задоволенням навчиться читати. Помічено, що в сім'ях, де читають, діти охочіше навчаються грамоті, тому важлива не тільки ваша наполегливість, а й особистий приклад. Пропонуємо деякі поради для батьків.

Сядьте разом із дитиною і почніть читати їй книгу. Читайте з ентузіазмом, не поспішаючи і як можна виразніше. Якщо вона захоче прочитати деякі слова самостійно – прекрасно. Утім, це багато в чому залежить від її віку та індивідуальних особливостей. Чим молодша дитина, тим менше вона хоче читати

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

вголос. У такому випадку читаєте ви, а вона слухає. Читайте книгу два-три рази на день і протягом декількох днів. Кожна книга має власну долю. Деякі повертаються на полиці через кілька днів, інші будуть займати вашу увагу тижнями.

Дитина почне збирати свою бібліотеку. Прочитану книгу ставте до неї на полицю – нехай вона потім читає її самостійно стільки разів на день, скільки захоче. Постійне поповнення бібліотеки – предмет задоволення й гордості вашої дитини. На цьому етапі вона вже зазвичай бере з собою одну з книжок, куди б вона не йшла. Книг не може бути занадто багато, оскільки дитина почне їх буквально ковтати. Чим більше книг вона отримує, тим більше хоче мати.

Читання – це одне з найважливіших умінь, які необхідні в нашому житті, оскільки вся інша освіта ґрунтується саме на ньому. А перші шість років життя надзвичайно цінні для навчання дитини.

Література:

1. Барташнікова І. А., Барташніков О. О. Як навчити малюка читати // І. А. Барташнікова, О. О. Барташніков. – Тернопіль, 1998. – 53 с.
2. Сухомлинський В. О. Розвиток індивідуальних здібностей і нахилів учнів // Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти томах. – Т. 5. – К. : Радянська школа, 1977.
3. Федоренко І. Т., Зайцев В. М. Резерви удосконалення читання // І. Т. Федоренко, В. М. Зайцев. – Донецьк, 1993. – 50 с.

Добровольська Н. Г.*

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ ТА ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

У статті висвітлюється роль різноманітних форм та методів, які впливають на мовленнєву й читацьку культуру учнів у процесі викладання української мови і літератури.

У сучасному суспільстві народжується новий вид культури, у якій тісно переплітається масове й елітарне, формується споживацький тип мислення та світосприйняття. Наслідком такого процесу є зниження мовленнєвої та читацької культури суспільства.

Мовленнєва й читацька освіта в Україні передбачає вдосконалення стратегій навчального процесу, наближення його до вимог сучасного суспільства, яке потребує високоосвічених, інтелектуально розвинених громадян, котрі легко й вільно можуть спілкуватися між собою, утверджуючи статус української мови як рідної й державної.

Сучасна школа вимагає, щоб на зміну пасивному прийшов учень, який володіє умінням самостійно здобувати знання, критично мислити. Відповідно, змінюються й вимоги до вчителя. Педагог повинен бути не лише основним джерелом знань, а

* © Добровольська Н. Г.